

348; İbn Beşkûvâl, *eş-Şıla*, II, 637-638; Yâkût, *Mu'cemül'üdeba'*, XX, 62-65; İbn Dihye el-Kelbî, *el-Mu'trib* (nşr. İbrâhîm el-Ebyârî v.dğr.), Kahire 1993, s. 3-4; Abdülvâhid el-Merrâkûşî, *el-Mu'cib fi telhîşî aḥbârî'l-Mağrib* (nşr. M. Saîd el-İrânî), Kahire 1368/1949, s. 23-27, 31; İbnü'l-Ebbâr, *el-Hulletü's-siyerâ'* (nşr. Hüseyin Münis), Kahire 1985, I, 211-212, 279, 280; İbn Saîd el-Mağribî, *Uvânü'l-murkışât ve'l-mu'tribât*, Kahire 1286, s. 57; a.mlf., *el-Muğrib fi hule'l-Mağrib* (nşr. Şevki Dayf), Kahire 1964, I, 392-394; Makkârî, *Nefḥu't-ṭib*, I, 296; III, 71, 72, 75, 364-366, 441; IV, 35-40, 74; V, 601; Brockelmann, *GAL*, I, 318; *Suppl.*, I, 478; Sezgin, *GAS*, II, 692-693; Ahmed Heykel, *el-Edebi'l-Endelüsî*, Kahire 1979, s. 283-302; Cevdet er-Rikâbî, *Fî'l-Edebi'l-Endelüsî*, Kahire 1980, s. 51, 91; Abdülâlî el-Vedgîrî, *Ebû 'Alî el-Kālî ve eşeruhû fi'd-dirâsâti'l-luğaviyye ve'l-edebiyye bi'l-Endelüs*, Rabat 1403/1983, s. 381-383; İhsan Abbas, *Târîḥu'l-edebi'l-Endelüsî*, Beyrut 1985, s. 205-222, ayrıca bk. tür.yer.; H. Pérès, *eş-Şî'rü'l-Endelüsî* (trc. Tâhir Ahmed el-Mekkî), Kahire 1408/1988, s. 51, 72, 75, 154, 161, 197, 209, 358; a.mlf., "al-Ramâdî", *Eİ²* (İng.), VIII, 419-420.

MUSA YILDIZ

REMEL

(الرمل)

Ardından sa'y yapılan tavafların
ilk üç şavtında
yapılması sünnet olan
hızlıca ve çalmlı yürüyüş
(bk. TAVAF).

REMEL

(الرمل)

Aruz sisteminde bir bahir adı.

Halîl b. Ahmed'in aruz sisteminde "müctelibe" denilen üçüncü dairedaki üç bahirden (hezec, recez, remel) üçüncüsü olup genel sıralamada sekizinci bahir olarak geçer. Tef'ileleri yedi harfli (sübâiyye) bahirlere dendir. İllet ve zihaf kaidelerinin uygulanmaması halinde dairedaki nazârî şekli, iki hafif sebep ile (فَ + نْ) aralarındaki bir mecmû vetidden (عَلَّ) oluşan "fâilâtün" (فَاعِلَاتُنْ) tef'ilesinin altı defa tekrarlanmasıyla meydana gelir. Cevherî'nin sıralamasına göre ise remel, "müfredât" denilen ve bir tek tef'ilenin belli sayılarda tekrarıyla oluşan bahirler arasında yer alır (*Kitâbü 'Arûzi'l-varaka*, s. 55). Halîl b. Ahmed bu bahri, remel kelimesinin "hasır örgüsü" anlamından hareketle birbiri üzerine muntazam bir şekilde yığılmış ince örgülere benzeterek remel diye isimlendirmiştir (İbn Reşîk el-Kayrevânî, I, 270). Remel terimi, "fâilâtün" tef'ilelerinin ardarda sıralanışından doğan seri telaffuz sebebiyle kelimenin "hervele" (seri yürüyüş) an-

lamıyla da irtibatlandırılmıştır (Emîl Bedî' Ya'kûb, s. 88).

Ahfeş el-Evsat, Halîl b. Ahmed tarafından kesin kurallara bağlanmış vezinlerle izah edilemeyen şekillerden ve şiir tenkitçilerinin nazım kusurlarından bahsederken vezin bakımından beyitlerinin yapısı birbirine uymayan bütün zayıf şiirlere remel denildiğini ve bunun bir kusur sayıldığını kaydeder (*Kitâbü'l-Kavâfi*, s. 67). Aynı zamanda remel, nazım ve mûsikîyle alâkalı bir terim olup kadîm Araplar'ın "kasîd, recez, remel" diye adlandırdıkları, belirli konulara tahsis edilmiş olan nazım türlerinden biridir (*a.g.e.*, s. 68). Bu anlamıyla remel, kasîd ve recez formları dışındaki bütün şiirler demek olup medîd, basît, vâfir, kâmil vb. bahirlerin meczû beyitleriyle söylenebilen, genellikle topluluk arasında inşad edilen, daha çok övgü, yergi ve fahra dair şiirlerdir. Remel hüzn, ferahlık, övünç, kahramanlık ve ağıt gibi duygusal konuları işlemeye elverişli ince ve zarîf bir bahir olarak tanımlanır.

Aruza dair klasik kitaplarda ve bunlara muhteva bakımından bağlı kalan yeni eserlerde iki aruz ve beş darbdan oluşan remelin vezin grupları şöyledir: A) Tam beyit (her iki şatrdan üçer cüz mevcut): I. aruz (mahzuf = son hafif sebep hazfedilmiş) ve 1. darb (sahih) ile: — — — / — — — / — — // — — — / — — — / — — — (fâilâtün) I. aruz (mahzuf) ve 2. darb (mahzuf) ile: — — — / — — — / — — // — — — / — — — / — — — (fâilün)

I. aruz (mahzuf) ve 3. darb (maksur = son hafif sebebin sükûnu hazfedilmiş ve son harekeli harf sükûnlanmış olan şekil) ile: — — — / — — — / — — // — — — / — — — / — — = (fâilân).

B) Meczû beyit (her iki şatrdan birer cüz eksilmiş), II. aruz (sahih) ve 4. darb (sahih) ile: — — — / — — — // — — — / — — — (fâilâtün). II. aruz (sahih) ve 5. darb (müsebbağ = son hafif sebep olan cüze, sâkin bir harf eklenmiş şekil) ile: — — — / — — — // — — — / — — = (fâilâtân). II. aruz (sahih) ve 6. darb (mahzuf) ile: — — — / — — — // — — — / — — (fâilün).

Haşiv, aruz ve darb cüzlerindeki bütün "fâilâtün"ler (— — —) ikinci sâkin harfin hafifiyle (habn) "feilâtün" (— — —); son harfin sükûnunun hafifiyle (keff) "fâilâtü" (— — —) ve "fâilün" (— — —), habn ile "feilün" (— — —) şekillerine dönüşebilir. Bu değişiklikler sırasında kısa hece ile biten bir tef'ileyi kısa hece ile başlayan bir tef'ile takip etmesi (muâkabet) câiz değildir.

Nazım tekniğinde sanatkarların yaptıkları yenilikleri de içeren bazı eserlerde remelin başka vezin grupları da yer alır. Celâl Hanefî'nin tesbit etmiş olduğu otuz yedi vezin grubu illet ve zihaf kaidelerinin uygulanmış şekilleriyle toplu olarak aşağıda verilmiştir (*el-'Arûz*, s. 310-363):

— — — / — — — / — — — (— — —) //
— — — (— — —) / — — — / — — — (— — —) (— — —)
(fâilân)
— — — / — — — (— — —) (— — —) //
— — — / — — — (— — —) (— — —) (— — —) (fa'lün)
— — (— — —) (feal) / — — — //
— — — (— — —) / — — — (— — —) (— — —)
— — (— — —) (fa'lü) / — — — //
— — — (— — —) / — — — —
— — — / — — — / — — — (— — —) //
— — — / — — — (— — —) (— — —) (fa'lân)
— — — / — — — //
— — — (— — —) / — — — —
— — — / — — — //
— — — —

İran şiirinde pek çok vezin türetilmiş olan remel bahrinin esas şekli bir beyitte "fâilâtün"ün (— — —) sekiz defa tekrarı ile elde edilmiştir. En çok kullanılan vezin şekilleri şunlardır:

— — — / — — — / — — — / — — — (— — — =)
(— — —) (— — —) (— — —) //
— — — / — — — (— — —) (— — —) (— — —) //

Tam ve meczû beyitlerin birer şatrları üzerinde önemli bir kısmı gösterilen bu değişikliklere ilâve olarak bütün "fâilâtün" (feilâtün)"lerin (— — —) yerine "fâilâtü" (feilâtü)" gelebilir. Remel, İslâmî İran şiirinde, eski örneklerinden itibaren görülür, Hâfız-ı Şîrâzî'nin ve Mevlânâ Celâled-dîn-i Rûmî'nin de en çok kullandığı bir bahir olmuştur. Cetveldeki son şekil özellikle mesnevilerde görülür. Ferîdüddin Attâr'ın *Manṭıḳu't-tayr*'ı, Emîr Hüsrev-i Dihlevî'nin *Nüh Sipih*'i, Refîî'nin *Beşâretnâme*'si, Câmî'nin *Heft Evreng*'i oluşturan mesnevilerinden *Sübḥatü'l-ibrâ'* belli başlı örneklerdir.

Türk şiirinde de birkaç özel vezin dışında İran şiirinde kullanılan remel vezin şekilleri geçerlidir. Bunun en belirgin örneği Kadî Burhâneddin'in tuyuğudur. Türk Çağatay edebiyatında da bu bahrin bazı nazım şekillerine rastlanır. Mesnevilerde kullanılan remel tarzına Türk şiirinde on birli hece vezniyle yazılan şiirlerde, muhtemelen Mevlânâ'nın etkisi dolayısıyla oldukça erken tarihlerde ve sıkça rastlanır. Mesnevi ve remel vezin sistemlerinin müşterek taraflarının varlığı Şeyyad Hamza'-

nın *Yûsuf u Züleyhâ'sı*, Âşık Paşa'nın *Garîbnâme'si*, Ahmedî'nin *İskendernâme'si*, Süleyman Çelebi'nin *Vesîletü'n-necât'ı* (mevlid) ile onun birçok nazîresi ve Lâmiî Çelebi'nin *Vâmık u Azrâ'sı* gibi mesnevi-lerde görülür. Yeni Türk edebiyatında da remel vezni önemini korumuş, özellikle Mehmed Âkif Ersoy ile Muallim Nâci'nin en çok kullandıkları bahir olmuştur. Âkif'in kıtaları, "Âsım" da yer alan hikâye üslûbunda şiiirleri ve İstiklâl Marşı remel bahriyle yazılmış en güzel şiiir örnekleridir.

BİBLİYOGRAFYA :

Halîl b. Ahmed, *Kitâbü'l-ʿAyn* (nşr. M. Hasan Bükâfî), Kum 1414/1993, s. 328; *Lisânü'l-ʿArab*, "rml" md.; Ahfeş el-Evsat, *Kitâbü'l-ʿKavâfi* (nşr. İzzet Hasan), Dimaşk 1390/1970, s. 67, 68; İbn Abdürabbih, *el-ʿİkdü'l-ferid*, V, 461-464; İbrâhim b. Hammâd el-Cevherî, *Kitâbü 'Arûzi'l-varağa* (nşr. Sâlih Cemâl Bedevî), Mekke 1406/1985, s. 55, 80-81; İbn Reşîq el-Kayrevânî, *el-ʿUmde* (nşr. Muhammed Karkazân), Beyrut 1408/1988, I, 270; Hatîb et-Tebrîzî, *el-Vâfi fi'l-ʿarûz ve'l-kavâfi* (nşr. Ömer Yahyâ – Fahreddin Kabâve), Dimaşk 1399/1979, s. 121-134; İbnü'd-Demâmîni, *el-ʿUyûnü'l-gâmize ʿalâ ħabâya'r-Râmize* (nşr. Hassânî Hasan Abdullah), Kahire 1415/1994, s. 190-193; Safâ Hulûsî, *Fennü'l-takfî'i-ş-şîʿî ve'l-kâfiye*, Beyrut 1966, s. 131-140; Nihad M. Çetin, *Eski Arap Şiiri*, İstanbul 1973, s. 65; a.mlf., "Arûz", *DİA*, III, 428, 429-430; a.mlf., "Bahîr", a.e., IV, 484; Celâl el-Hanefî, *el-ʿArûz*, Bağdad 1398/1977-78, s. 309-370; Mahmûd Mustafa, *Şerhu Kitâbi Ehdâ sebîl ilâ 'ilmeyi'l-Halîl* (nşr. Naîm Zerzûr), Beyrut 1405/1985, s. 98-103; Mahmûd Fâhûrî, *Seft-netü'ş-şuʿarâ*, Halep 1410/1990, s. 57-63; Emîl Bedî' Ya'kûb, *el-Muʿcemü'l-mufaşşal fi 'ilmi'l-ʿarûz ve'l-kâfiye ve fûnûni'ş-şîʿî*, Beyrut 1411/1991, s. 88-93; Halûk İpekten, *Eski Türk Edebiyatı: Nazım Şekilleri ve Aruz*, İstanbul 1994, s. 199-227; Weil, "Arûz", *İA*, I, 626, 628; G. Meredith-Owens, "Arûd", *EL²* (İng.), I, 677.

TEVFİK RÜŞTÜ TOPUZOĞLU

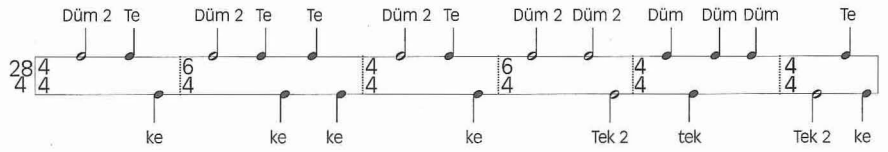
REMEL (الرمل)

Türk mûsikisi usullerinden.

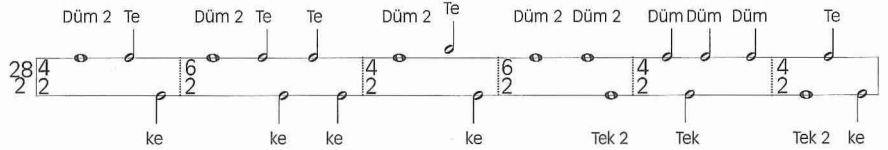
Türk mûsikisinin büyük usullerinden biri olup XV veya XVI. yüzyıldan beri kullanıldığı tahmin edilmektedir. Yirmi sekiz zamanlı olan remel usulü bir dört zaman, bir altı zaman, sonra yine bir dört zaman, tekrar bir altı zaman ve nihayet iki adet dört zamandan, diğer bir ifadeyle bir sofyan, bir yürük semâi, bir sofyan, bir yürük semâi ve iki sofyanın birbirine eklenmesinden meydana gelmiştir. Usulün notasyonunda, usulü meydana getiren her küçük usulden sonra noktalı, yirmi sekizinci zaman sonunda ise düz bir veya iki ölçü çizgisiyle gösterilmesi gerekir. Remel usulü 28/4'-

lük ikinci ve 28/2'lik üçüncü mertebeleriyle kullanılmış, fakat 28/2'lik mertebesi daha fazla tercih edilmiştir. Erken klasik devirlerde remel usulü aşağıdaki şekilde olduğu gibi daha sade darblar ile kullanılmıştır.

28/4'lük ikinci mertebesi

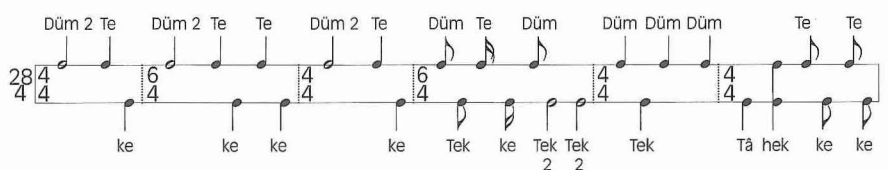

28/2'lik üçüncü mertebesi (ağır remel)

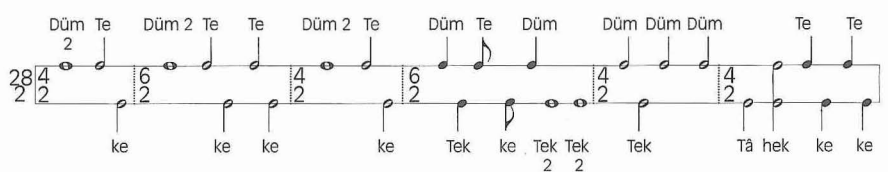

Fakat zaman geçtikçe ve sosyal hayatta değişikliklerin meydana gelişle nağme yapısında görülen hareketlenmelerin de tesiriyle diğer büyük usullerde olduğu gibi zaman yapısı ve oluşturuç unsurlar aynı kalmak şartıyla remel usulünün vuruluşunda değişimler meydana gelmiştir. Bu değişimler usulün bazı uzun darplarının parçalara ayrılması yani velvelelendirilmesi suretiyle olmuştur. Günümüzde remel usulü aşağıdaki şekilde vurulmaktadır.

28/4'lük ikinci mertebesi

28/2'lik üçüncü mertebesi (ağır remel)

Peşrev ve bestelerde kullanılan remel usulünde 28/2'lik mertebenin gidiş bakımından ağır olacağı tabiidir. Bu sebeple bu mertebedeki usule "ağır remel" adı verilir. Ebûbekir Ağa'nın hüseyinî makamında,

"Cânım yerine geldi ki cânânımı gördüm", Na'fîzâde Ali Dede'nin şehnaz-bûselik makamında, "Bir devlet için çarha temennâdan usandık", Dilhayat Kalfa'nın eviç makamında, "Çok mu figânım ol gül-i zîbâ-hırâm için", Şeydâ Hâfız'ın rehâvî maka-

mında, "Zannetme benim gibi sana ben-de bulursun", Kömürçüzâde Hâfız Mehmed Efendi'nin hüzzam makamında, "Aldım hayâl-i perçemin ey mâh dîdeme" misralarıyla başlayan besteleri; Arapzâde Abdurrahman Bâhir Efendi'nin isfahân-ı cedîd makamındaki peşrevi bu usulle ölçülmüş eserlerdendir.

BİBLİYOGRAFYA :

Abdûlbâkî Nâsır Dede, *Tedkik u Tahkik* (nşr. Yalçın Tura), İstanbul 2006, s. 71; Suphî Ezgi, *Na-*

zarî-Amelî Türk Musikisi, İstanbul 1935, II, 116-121; İsmail Hakkı Özkan, *Türk Mûsikisi Nazariyatı ve Usulleri Kudüm Velveleleri*, İstanbul 2006, s. 760-764; Sadeddin Heper, "Türk Musikisinde Usuller", *MM*, sy. 346 (1978), s. 17.

İSMAİL HAKKI ÖZKAN